

ХУЛОСАИ КОМИССИЯИ ЭКСПЕРТИИ

шурои диссертациони 6D.KOA-010-и назди Донишгоҳи миллии Тоҷикистон ба диссертатсияи Файзуллозода Эркин Фатхулло дар мавзуи «Таҳқиқи хосиятҳои протолитии кислотаҳои органикӣ ва равандҳои комплексҳосилшавии онҳо бо d – металлҳои интиқолий» барои дарёфти дараҷаи илмии доктори илмҳои химия аз рӯи ихтисосҳои 1.4.2. Химияи ғайриорганикӣ ва 1.4.5. Химияи физикӣ

Мубрамияти мавзӯ. Зарурати дарки амиқи қонуниятҳои физикӣ-химиявии таъсири мутақобилаи биолигандҳо бо биометаллҳо дар шароитҳои гуногуни муҳит яке аз масъалаҳои мубрами химия дар маҳлулҳо ба ҳисоб меравад. Кислотаҳои органикии интиҳобшуда дар қори мазкур (атсетат, глитсин, серин, систеин ва метионин) ҳамчун молекулаҳои ҳаётан муҳим дар мубодилаи моддаҳо нақши калидӣ дошта, хосиятҳои протолитии онҳо (мувозинатҳои ионӣ) ҳолати электростатикии ин молекулаҳоро дар муҳитҳои гуногуни физиологӣ муайян мекунад. Аминокислотаҳои мавриди омӯзиш қароргирифта дар таҳқиқоти мазкур, хусусан намояндагони сулфурдор (систеин ва метионин) ва дорои гурӯҳи гидроксилӣ (серин), ҳамчун лигандҳои фаъоли полидентатӣ мебошанд. Муайян кардани константаҳои комплексҳои ҳосилшуда имкон медиҳад, ки нақши марказҳои донории гуногун ($-NH_2$, $-COOH$, $-SH$, $-OH$) дар устувории пайвастиҳои координатсионӣ вобаста аз нишондиҳандаи рН, консентратсия, ҳарорат ва қувваи ионӣ мушаххас карда шавад.

Металлҳои интиқолии қатори Mn, Fe, Co, Cu, Zn ва Ag ҳамчун ионҳои марказӣ дар ташаккули металлоферментҳо ва дигар биоконкомплексҳо иштирок мекунанд. Омӯзиши равандҳои комплексҳосилшавӣ дар системаҳои «металл-аминокислота» заминаи назариявиро барои моделсозии системаҳои биологӣ ва дарки механизми интиқоли микроэлементҳо дар организми зинда фароҳам меорад. Таҳлили муқоисавии устувории комплексҳо дар қатори ин металлҳо имкон медиҳад, ки таъсири сохтори электроникии ион ба қувваи банди донору аксептори комплекси муайян гардад.

Мубрамияти қор бо он вобаста аст, ки маълумотҳои бадастомада дар бораи таркиб ва устувории комплексҳо барои синтези маводҳои нави доруворӣ (пайвастиҳои хелатӣ), ки дорои захрнокии кам ва ҷаббиши баланд мебошанд, хидмат мекунанд. Инчунин, ин натиҷаҳо дар соҳаи фарматсевтикаву химияи таҳлилӣ ва экология, аз ҷумла барои қорқарди усулҳои тозакунии обҳои саноатӣ аз ионҳои металлҳои вазнин тавассути ҳосил намудани комплексҳои устувори ҳалшаванда ва ғайра, аҳамияти қалон доранд.

Экспертизаи диссертатсия нишон медиҳад, ки мутобиқати мавзӯ ба мундариҷа, бобҳо, зербобҳо ва хулосаҳои баровардашуда дар диссертатсия пайдарпай ва алоқамандии мантиқии ҳамаи бахшҳо, муқаррарот, мутобиқати илмӣ, натиҷаҳои бадастомада, хулосаву тавсияҳо вобаста ба мақсад ва вазифаҳои дар диссертатсия гузошташударо фарогир буда, натиҷаҳои нави

илмиро дар муқоиса бо усулҳои муосири баҳогузори муқаррар менамояд. Таҳлил ва арзёбии мазмуну муҳтавои диссертатсия ба автореферати он мувофиқ буда, мантиқан пайдарпайии таҳқиқот иҷро гардида, асоснокии усулҳои таҳқиқот, дурустии таҷрибаҳо дар усулҳои рН-метрӣ ва потенциали оксидонӣ, патентҳо ва маводди илмӣ инъикос ёфта, сарчашмаҳои илмӣ мувофиқ ба талаботи муқарраргардида ҷойгир карда шудаанд, диссертатсия ба соҳаи муайяни илм ва рушди иқтисоди миллӣ анҷом дода шудааст.

Соҳаи илм ва ихтисосҳои илмии диссертатсияи пешниҳодшуда, ба ихтисос ва соҳаи илме, ки аз рӯи он шурои диссертатсионии БД.КOA-010-и назди Донишгоҳи миллии Тоҷикистон бо фармоиши раиси Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ваколати қабул, баррасӣ ва ҳимояи диссертатсияро аз рӯи рамз ва ихтисосҳои илмии химияи ғайриорганикӣ ва химияи физикӣ дода шудааст, пурра мувофиқ мекунад.

Мавзӯ ва мазмуни кори диссертатсионии Файзуллозода Э.Ф. ба шиносномаи ихтисосҳои илмии 1.4.2. Химияи ғайриорганикӣ, 1.4.5. Химияи физикӣ ва ба самтҳои афзалиятноки илм дар ҷумҳурӣ ба бандҳои зерин мувофиқат мекунад:

1.4.2. Химияи ғайриорганикӣ. Банди 1. Муайянкунии характери боҳамалоқамандии байни таркиб, сохт ва хосияти пайвастиҳои ғайриорганикӣ (боби II). Банди 2. Коркарди усулҳои омӯзиши пайвастиҳои ғайриорганикӣ (боби III). Банди 3. Тарзи ҳосилкунӣ ва омӯзиши структура ва хосияти мавод дар асоси пайвастиҳои ғайриорганикӣ (боби V).

1.4.5. Химияи физикӣ. Банди 3. Назарияи маҳлулҳо, таъсири мутақобилаи байнимолекулавӣ ва байнизарравӣ (бобҳои II-V). Банди 5. Тадқиқи қонуниятҳои равандҳои тағйирёбии структура ва таркиби системаҳои химиявӣ дар шароити майдони беруна, ҳароратҳо ва фишорҳо, таъсири якҷояи физикӣ ва физико-химиявӣ (боби III).

Таҳқиқоти диссертатсионии Файзуллозода Э.Ф. ба омӯзиши хосиятҳои протолитии кислотаҳои органикӣ ва равандҳои комплексҳосилшавии онҳо бо d – металлҳои интиқоли бахшида шуда, оид ба муқаррар кардани таъсири рН-и муҳит, қувваи ионии маҳлул ва ҳарорат ба ҳосилшавии шаклҳои ионизатсияшудаи аминокислотаҳо, тартиб додани диаграммаи тақсимшавии шаклҳои катионӣ, свиттер-ионӣ ва анионии онҳо, таъин гардидани механизмҳои эҳтимолии ҳосилшавии комплексҳо дар системаҳои металл-лигандҳо маълумотҳои саҳеҳ пешниҳод шудааст.

Мавзӯи таҳқиқоти диссертатсионӣ ба яке аз вазифаҳои асосии ҳадафи чоруми стратегияи миллӣ мансуб буда, ба рушди саноати химиявӣю фарматсевтӣ ва пажӯҳишҳои илми бунёди мусоидат менамояд.

Диссертатсия ба иҷрои нақшаи мавзӯҳои илмӣ-фармоишии “Омӯзиши физикӣ-химиявӣ ва хосиятҳои физиологии пайвастаҳои координатсионии металлҳои интиқоли ва объектҳои табиии Ҷумҳурии Тоҷикистон” таҳти рақами бақайдгирии давлатӣ 0116TJ00743 ва “Таҳқиқи моделсозии параметрҳои пайвастаҳои координатсионии металлҳои интиқоли ва соҳаҳои истифодаи онҳо” таҳти рақами бақайдгирии давлатӣ 0122TJ1436 вобаста буда, омӯзиш

дар заминаи озмоишгоҳи илмӣ-таҳқиқотии «Пайвастиҳои координатсионӣ»-и кафедраи химияи физикӣ ва коллоидии факултети химия ва озмоишгоҳи илмӣ-таҳқиқотии «Химияи физикии мувозинати гомогенӣ»-и ба номи профессор Ҳ.М. Якубови Институти илмию таҳқиқотии Донишгоҳи миллии Тоҷикистон гузаронида шудааст.

Мухтавои кори диссертатсионӣ дар таълифоти нашрнамудаи доктараи дараҷаи илмӣ Файзуллозода Э.Ф. дар 39 маводди илмӣ ба таври мукамал, аз ҷумла дар шакли 2 монографияи илмӣ, 2 нахустпатент ба ихтироот, 15 мақола дар маҷаллаҳои илмии тақризшавандаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва маҷаллаҳои илмии дар пойгоҳҳои бонуфузи байналмилалӣ воридшуда, инчунин, 19 фишурдаи мақола дар маводди конференсияҳои байналмилалӣ ва ҷумҳуриявӣ инъикос ёфтааст.

Наشري натиҷаҳои асосии диссертатсия фарогири мазмун ва моҳияти илмии диссертатсия буда, ба талаботи банди 35 Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ, ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2021, №267 тасдиқ гардидааст, мувофиқат мекунад.

Эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқоти диссертатсионии доктараи дараҷаи илмиро истифодаи асбобу таҷҳизотҳо ва усулҳои муносири таҳлили омори саҳеҳияташ баланд, патентҳо, наشري мақолаҳо дар маҷаллаҳои илмии тақризшавандаи соҳавӣ, апробатсияи онҳо дар конференсияҳои сатҳи байналмилалию ҷумҳуриявӣ тасдиқ менамояд.

Дар таҳқиқоти диссертатсионии Файзуллозода Э.Ф. истифодаи мавод бидуни иқтибос ба муаллиф ё маъхаз мавҷуд набуда, ҳамаи сарчашмаҳои илмии истифодашуда бо ишора ба муаллиф ё маъхаз тавассути иқтибос ба расмият дароварда шудаанд.

Муҳимияти таҳқиқот, навгониҳои илмӣ, аҳамияти баланди назариявӣ амалии доштани диссертатсия шаҳодат аз он медиҳад, ки таҳқиқоти илмии пурра ба итмомрасида мебошад. Дар ин асос комиссияи эксперти хулоса менамояд, ки диссертатсия ба талаботи муқарраргардидаи Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ ва Низомномаи шурои диссертатсионӣ ҷавобгӯ буда, барои дарёфти дараҷаи илмии доктори илмҳои химия аз рӯи ихтисосҳои 1.4.2. Химияи ғайриорганикӣ ва 1.4.5. Химияи физикӣ мутобиқат мекунад.

Комиссияи эксперти диссертатсияи Файзуллозода Эркин Фатхулло дар мавзӯи «Таҳқиқи хосиятҳои протолитии кислотаҳои органикӣ ва равандҳои комплексшавии онҳо бо d – металлҳои интиқолий» барои дарёфти дараҷаи илмии доктори илмҳои химия аз рӯи ихтисосҳои 1.4.2. Химияи ғайриорганикӣ ва 1.4.5. Химияи физикӣ баррасӣ намуда, дар асоси банди 60 Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ

ҚАРОР ҚАРД:

1. Диссертатсияи Файзуллозода Эркин Фатхулло дар мавзӯи «Таҳқиқи хосиятҳои протолитии кислотаҳои органикӣ ва равандҳои

комплексҳосилшавии онҳо бо d – металлҳои интиқоли» барои дарёфти дараҷаи илмӣ доктори илмҳои химия аз рӯи ихтисосҳои 1.4.2. Химияи ғайриорганикӣ ва 1.4.5. Химияи физикӣ ба ҳимоя қабул карда шавад.

2. Комиссияи эксперти муҳаққиқони зеринро, ки қорҳои илмӣ-таҳқиқонашон ба ихтисосҳои 1.4.2. Химияи ғайриорганикӣ ва 1.4.5. Химияи физикӣ мувофиқат доранд, ба ҳайси **муқаррзони расмӣ** пешниҳод менамояд:

- Исозода Диловаршоҳ Тарик, доктори илмҳои техникӣ, дотсент, ректори Донишкадаи энергетикаи Тоҷикистон;

- Абдуллоев Шаҳобидин Ҳасанбоевич, доктори илмҳои химия, профессори кафедраи химияи Донишгоҳи давлати Андиҷони Ҷумҳурии Узбекистон.

- Бердиев Асадкул Эгамович, доктори илмҳои техникӣ, профессори кафедраи химия ва биологияи Донишгоҳи (Славиянии) Россия ва Тоҷикистон.

3. Ба сифати **муассисаи пешбар** Донишгоҳи техникаи Тоҷикистон ба номи академик Муҳаммад Сайфиддинович Осимӣ тавсия дода шавад.

4. Барои ҷойгир намудани эълон оид ба ҳимояи диссертатсия дар сомонаҳои расмӣ Донишгоҳи миллии Тоҷикистон ва Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон розигӣ дода шавад.

5. Барои ҷопи автореферат бо ҳуқуқи дастнавис (100 адад) ва ирсол гардидани он ба суроғаҳои таъиншуда иҷозат дода шавад.

Раиси комиссияи эксперти:

доктори илмҳои химия

Курбонов А.С.

Аъзои комиссияи эксперти:

доктори илмҳои химия

Бандаев С.Г.

доктори илмҳои техникӣ

Назарзода Х.Х.

«26» _____ соли 2026